

IME OTOKA LOŠINJA

Nikola CRNKOVIĆ
Novalja
Močišnjak bb

UDK 949.713 : 801.311] (210.7 Lošinj)
Izvorni znanstveni članak
Ur. 25. 5. 1988.

Etimologija riječi Lošinj zanimljiv je jezični fenomen, ali su se do sada njome ponajviše bavili istraživači lošinjske prošlosti, pokušavajući da odgovorom imena proniknu u nerasvijetljena područja stare prošlosti toga otoka. Do danas ti naponi nisu dali zadovoljavajuće rezultate. S druge strane, ni lingvistika, odnosno toponomastika nije pružila određenije odgovore. Ovaj rad utvrđuje to ne samo raščlambom tih pokušaja, nego poglavito prezentacijom novog tumačenja te riječi.

Pišući raspravu o naseljenju Lošinja za prethodni broj ovoga glasila, autor ovoga rada je prvotno u tome okviru kanio obraditi ovaj problem. No, budući da bi to unekoliko odskakalo od zadane teme, da bi čisto povijesnu tematiku suviše opteretilo toponomastikom, odustao je od takva nauma. Ističući tu činjenicu, autor želi naglasiti kako je došao do etimološkog rješenja istraživanjem povijesnih izvora, kako je ovaj rad u biti nastavak spomenute rasprave, te kako je ime Lošinj povezano s napučivanjem toga otočnog prostora hrvatskim življem. Najvažniji razlog da se ovaj rad shvati kao nastavak te rasprave je taj, što on popunjuje podatke o naseljenju Lošinja, što taj povijesni događaj bolje rasvjetljuje i pojašnjuje.

Toponomastika je interdisciplinarna struka, ali se autor njome ne bavi, nego je kao povjesničar orijentiran na historiografske aspekte ove teme. Zato smisaono i metodološki ostaje u okvirima svoje struke i kada se služi filološkom literaturom, jer se ne upušta dublje u filološku problematiku. Drukčije rečeno, jezikoslovni aspekt ovoga toponomastičkog problema valja držati otvorenim sve dokle ga ne obrade stručnjaci takva usmjerenja. Ovo ne znači da autor sumnja u vlastito tumačenje nastanka riječi Lošinj, nego samo kako drži posve naravnim da će filolozi imati što reći o tome toponomastičkom terminu.

Taj termin razvio se od hrvatskog pogrđnog apelativa (Vlašine), kojeg je prihvatio romanski element grada Osora (Lassini), preoblikovao i fiksirao kao toponim (Lossin), da bi ga zatim u tome svojstvu hrvatski element na

otoku Cresu i na samome Lošinju nanovo primio (Lošinj), te napokon da bi mu romanski živalj u Osoru, kao i građanski elementi u Cresu, Velom i Malom Lošinju u vrijeme njihove talijanizacije — prvi osobito od 18, a drugi od 19. stoljeća — dali suvremeni talijanski oblik (Lussino). Sličan povijesni curriculum imaju još neki toponimi na jadranskim otocima, ali niti jedan od njih nije prošao tolike transmutacione smjerove i imao tolike oblike. Na to nije utjecala samo spomenuta činjenica da se u formiranju toga toponima isprepliću utjecaji dvaju etničkih elemenata na cresko-lošinjskom otočnom kompleksu, nego i činjenica da na Lošinju postoje dva istoimena naselja, Veli i Mali Lošinj, te da upravo njihovi stanovnici, na koje se odnosio prvotni pejorativni naziv, nisu utjecali na formiranje službenih imena svojih mjesta i svoga otoka.

1.

Prvi lošinjski povjesničar Botterini u svojem djelu¹ ne upotrebljava talijanski oblik Lussino, već uvriježen u mletačkoj i cresko-osorskoj administraciji, nego mjesta imenuje Lossin Grande i Lossin Piccolo, a otok Lossino ili u plurau Terra dei Lossini. Očito takve oblike drži ispravnijima i izvornijima od navedene talijanske verzije. U tekstu svoga rukopisa to ovako obrazlaže: »Iz starih predaja naših predaka ostao je spomen kako su prvi prebivatelji što su došli podignuti svoja naselja na ovoj zemlji nazvali istu Lošinj (izvorno Lossino, primj. N. C.), po hrvatskoj riječi **lošavo**, što na talijanskom znači **kamenito i vrletno mjesto**.«² Dalje Botterini pojašnjava kako su prvi Lošinjani, svraćajući u svoj nekadašnji zavičaj, opisivali svoju novu postojbinu hrvatskom riječju (»termine illirico«) »lošavo«, od čega je nastalo ime Lošinj.

Legenda koju je opisao i prihvatio Botterini polazi od zvučne sličnosti riječi loše i Lošinj te od činjenice da je tlo toga otoka, kao i gotovo svih jadranskih otoka, škrto, s malo obradivih površina. Danas, gotovo punih dvjesto godina nakon što je Botterini napisao svoju povjesnicu, ta dva elementa nisu dostatni dokazi, tim više što on upućuje da je ime nastalo u staroj postojbini Lošinjana te da se odatle proširilo po ostalim krajevima.

¹ BOTTERINI, *Storia Civile e Cronologica della Terra sive Castello di Lossin Grande, nella Dalmazia ventilata nell'Anno 1791*. Rukopis u Arhivu JAZU u Zagrebu. O autoru toga djela v. Nikola CRNKOVIĆ, *Izvori i legende o naseljenju Lošinja*, *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XXIX, Rijeka 1987, str. 164—165.

² BOTTERINI, n. dj., l. 5 rev. Riječ lošavo = loše i danas je u govornom jeziku u tome obliku na cresko-lošinjskom otočnom skupu i na drugim Kvarnerskim otocima od Krka do Paga. Botterini je preslobodno odredio njezino značenje.

To je teško zamislivo, pogotovo kad ne znamo, kao što ni Botterini nije znao, iz kojeg su kraja doplovidi Lošinjani, te kakve su bile političke i gospodarske mogućnosti međusobnog utjecaja i uzajamnog prožimanja tih dvaju krajeva. U svakom slučaju, da su te mogućnosti bile i najpovoljnije, danas se ne može uzeti u obzir hipoteza da bi jedna ruralna pastirska sredina iz kakve su se doselili prvi Lošinjani, i to sredina koja je bila izvan područja Cresko-osorske knežije, mogla utjecati na formiranje imena jednoga otoka i njegovih dvaju glavnih naselja. Pogotovo ne da bi ta sredina mogla utjecati na administraciju grada Osora, u čijem je posjedu taj otok.³

Drugi lošinjski povjesničar, Gaspere Bonicelli, nije se zadovoljio Botterinijevom pretpostavkom. Pita se: »Kako pretpostaviti da novi došljaci nisu odmah dali bilo kakvo ime novoj postojbini? Kako povjerovati da su čekali, kako bi poslije nekoliko godina primili to ime od stranih ljudi?« Činjenica je, navodi on, da je već 1384. godine taj otok zabilježen u dokumentima pod nazivom Lošinj (»Lossino«), iz čega zaključuje da su po doseljenju »Slaveni nedvojbeno odmah morali dati naseljima imena koja nose«⁵.

Iako je Bonicellijeva kritička disponiranost prema Botteriniju opravdana, nije našao valjane razloge da ga pobije. Njegova tvrdnja da su doseljenici odmah dali imena svojim naseljima jest točna, ali ta imena nisu Veli i Mali Lošinj, nego Velo Selo i Malo Selo. Tako ih Lošinjani i danas nazivaju, a njihovi su stanovnici Veloselci i Maloselci. Bonicelliju, rođenom Lošinjaninu, ta je činjenica sigurno bila poznata, ali je očito nije držao važnom. Bitno je ipak da je Bonicelli, negirajući staru lošinjsku legendu i njezina interpretu⁶, u mnogočemu bio sukladan s Botterinijem: u svojem djelu rabi isti naziv za Lošinj (Lossino, Lossini), korijenom te riječi drži neku hrvatsku riječ i prve doseljenike drži Hrvatima. Sva su ta njihova polazišta ispravna, a razlika je samo u riječi iz koje misle da je nastalo ime Lošinj.

Što, dakle, predlaže Bonicelli?

Pošao je od predaje da je do kraja 12. stoljeća na Lošinju bilo redovnika istočnog obreda, naime da su tu imali posjede grčki monasi s otočića Palacol i Oruda⁷, tri milje udaljenih od Velog Lošinja⁸. Pretpostavlja dalje

³ Dukal Lorenza Tiepola od 3. ožujka 1274. davao je pravo gradu Osoru da naplaćuje pristojbe za korištenje pašnjaka i žirenja u šumi, a Nagodba grada Osora s općinama Cres, Lubenice i Beli 1384. godine izrijeком je potvrđivala njegovo posjedovno pravo nad Lošinjem. Isp. N. CRNKOVIĆ, n. dj., str. 177—184 i Ivan BEUC, Osorska komuna u pravopovijesnom svjetlu, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. 1, Rijeka 1953, str. 36—53.

⁴ Gaspere BONICELLI, *Storia dell'isola dei Lossini*. Trieste 1869, str. 33.

⁵ Isto, str. 34.

⁶ Isto, str. 33. Bonicelliju je ono što je predložio Botterini suviše jednostavno, čudna bajka koju valja odbaciti.

⁷ Ta dva otočića zovu se talijanski Palazziol grande i Palazziol piccolo, ali je na nekim kartama prvi obilježen imenom Oruda. Petar SKOK, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima: toponomastička ispitivanja*, Zagreb 1950, str. 47, tumači kako je ime Palacol nastalo od mletačkog deminutiva palazzo = palača, zgrada. Leticija ŠULJIC, *Cres — Lošinj und umliegende Eilande*, Rijeka 1973, str.

da je dio tla na Lošinj u bio obrađen i zasađen vinogradima, jer su Palacol i Oruda premaleni i nisu mogli imati dostatno obradiva tla za svoje pustinjačke stanovnike. Stoga on zaključuje kako »nije nikakvo čudo da su Slaveni našli na zemlji ne samo napuštene pustinjačke kolibe, nego i mnoštvo starih podivljalih panjeva, koji se u našem dijalektu zovu **lozine**⁹, te su, da bi označili mjesto gdje je bilo njihovo prvo stanište, govorili u **Lozine**¹⁰ i tako su bez ikakve primisli nazvali svoje prebivalište. To je gotovo sigurno posve jednostavno i prirodno ime, budući da je proisteklo iz okolnosti u novonapućenome mjestu, a k tome ništa ne priječi gotovo nezamjetan prijelaz glasa **Lozine** u **Lossinj**«¹¹. Dalje Bonicelli nastavlja kako se u prvim ispravama o Lošinj u, pisanim latinskim jezikom, lošinjska naselja »zovu sad Losinia, sad

115, piše kako se na manjem otočiću Palacolu izdaleka vide zidovi samostana, a na Orudi su ostaci crkve i zdenac. Međutim, Anđelko BADURINA, Bizantska utvrda na otočiću Palacol: arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinj u, Zagreb 1982, str. 171, tvrdi kako: »Na otočiću nema nikakvih vidljivih tragova bilo kakve druge čvrste gradnje osim zidova (bizantske tvrđave, primj. N.C.) koji stoje.« Na str. 172 nastavlja: »Što se pak tiče redovnika sv. Ivana na Orudi vjerojatno je postojao samostan (je li benediktinaca ili bazilijanaca teško je ustanoviti), jer o tome svjedoče ruševine opsežnih zdanja kraj crkve, a o tome govori i zapis legata u župnom uredu u Velom Lošinj u po kojem župnik ima obvezu da na dan sv. Pantaleona, 27. srpnja, mora ići na taj otok blagoslivljati ovce, budući da ga je naslijedio od redovnika bazilijanaca.« Pri tome se poziva na djelo: Andro MÖHROVIĆIĆ, Prilog analizi historijske arhitekture na otocima Lošinj u i Cresu, **Ljetopis JAZU**, knj. 59, Zagreb 1954. G. BONICELLI, n. dj., str. 34, oba ta otočića označuje jednostavno »scogli di Oruda«. Taj Lošinjanin, službujući u Trstu, mogao se poslužiti austrijskim pomorskim kartama, ali se u imenovanju tih dvaju otočića radije držao domaće toponomastike. Danas se na našim specijalkama i pomorskim kartama upotrebljavaju oba imena: Oruda je veći otok, dug oko 1 km s najvećom nadmorskom visinom 14 m, a Palacol je dug blizu 300 m i visok jedva 6 m iznad mora. Talijanski naziv Palazziol nije potisnut, nego je nostrificiran oblikom Palacol, a staro uvriježeno domaće ime je ostalo samo većem otoku Orudi. P. SKOK na nav. mj. pokušao je odrediti hrvatski korijen toga imena, ali je posve neuvjerljiv kada navodi kako imenica Oruda »zacijelo stoji u vezi s oruđe«, tim više što i sam priznaje da za takvu tezu »nema potvrde osim ove«. Zgrade navodnih grčkih pustinjaka na tim otočićima sugeriraju da se traži grčki korijen riječi Oruda. Najbliži joj je hoiras, hoirados = greben, klisura u moru. Tako su u antici i dva otočića kod Tarenta, Sv. Pelagija i Sv. Andrija, zvani Hoirades. Isp. Stjepan SENC, Grčko-hrvatski rječnik za škole, Zagreb 1910, str. 1005. Oruda se u starini moglo odnositi na svu nadmorsku i podmorsku orografiju u plitvacu od Palacola do Punte Križa.

⁸ Ne 3 i pol, kao što navodi L. ŠULJIĆ na nav. mj., niti cca 4 milje kako piše A. BADURINA, n. dj., str. 171.

⁹ Tako piše i u izvorniku.

¹⁰ Isto.

¹¹ G. BONICELLI, n. dj., str. 34.

Lossinia¹², te su se po njegovu mišljenju jamačno vrlo brzo, budući da su dva mjesta, »nazvali Losini ili Lossini, kao danas«¹³.

Već smo spomenuli kako činjenica da su Lošinjani od davnine zvali i danas zovu svoja mjesta Velo i Malo Selo opovrgava pretpostavku da bi oni mogli biti tvorci imena Lošinj, a samim time i cijelu Bonicellijevu konstrukciju. No njegovoj hipotezi ima i drugih prigovora, elemenata koji znatno sužavaju ili posve isključuju njenu vjerojatnost. Takav je element pitanje jesu li hrvatski doseljenici mogli zateći na Lošinju zapuštene vinograde.

Na vjerodostojnost predaje o prebivanju grčkih monaha na Palacolu za sada, bez opsežnih arheoloških istraživanja, upućuju samo gole samostanske zidine. Do sada nisu pronađeni povijesni izvori koji bi to izravno potvrđivali. Međutim, za ovu temu nije ni bitno tko su bili orudski samostanci. Bijahu li grčki monasi, bazilijanski redovnici ili neki treći. Bitno je da se od 13. stoljeća naovamo nigdje ne spominju stanovnici tih ruševina¹⁴. Ako se, dakle, i prihvati hipoteza o grčkim monasima, njihov je boravak na Orudi bio moguć samo do Četvrtog križarskog rata i pada Carigrada 1204. godine. Od tada bi, prema tome, mogli potjecati i posljednji tragovi njihove poljodjelske djelatnosti na Lošinju. Tako misli i Bonicelli. No pitanje je sad što su tu mogli zateći hrvatski doseljenici kada je terminus post quem njihova dolaska 1274. godina¹⁵, a terminus ante quem 1358. godina, o čemu će još biti govora. Što je i u najmanjem mogućem razmaku od 1204. do 1274. moglo ostati od hipotetičnih, zapuštenih, samostanskih vinograda na nenastanjenom Lošinju? Žaloso iskustvo današnjih otočana što su doživjeli i doživljuju masovno propadanje vinograda govori da bi u tom vremenskom rasponu pitoma i osjetljiva loza, koja traži pomnu i stalnu obradbu, morala usahnuti, ugušena korovom, dračem i drugim otpornim raslinjem.

Valja zato odbaciti Bonicellijev koncept rješenja etimološke enigme imena Lošinj, jednako kao i Botterinijev. Oba su rezultat domišljanja, a ne povijesnih istraživanja. Jedino u čemu Bonicelli nadmašuje svoga prethodnika jest to što se ne zadovoljava njegovim, nego traži bolje rješenje, čime otvara put kritičkom preispitivanju problema.

Idući lošinjski povjesničar koji se bavio etimologijom imena toga otoka je Matteo Nicolich¹⁶, ali s posve oprečnim polazištem od prethodne dvojice. On traži latinski, odnosno talijanski korijen riječi Lošinj, a ne slavenski. Hipoteze svojih prethodnika ruši samom činjenicom što »(...) uostalom otočani na slavenskom jeziku ne zovu dva grada, Veli Lošinj i Mali Lošinj, ime-

¹² Isto. Autor ovoga rada nije u izvorima naišao na takav oblik imena Lošinj.

¹³ Isto. Nije jasno misli li ovdje Bonicelli na talijanski i hrvatski oblik imena Lošinj ili samo na govornu talijansku varijantu toga imena. U svakom slučaju vrijedno je njegovo svjedočanstvo da se u lošinjskom govornom jeziku u prvoj polovici 19. stoljeća upotrebljavao oblik Lossin.

¹⁴ A. BADURINA, n. dj., str. 172.

¹⁵ N. CRNKOVIĆ, n. dj., str. 193.

¹⁶ Matteo NICOLICH, *Storia documentata dei Lussini*, Rovigno 1871, str. 12—13.

nom Lošinj, nego ih razlikuju imenima Veloselo i Maloselo (...)»¹⁷ Slavenški element nije, dakle, tvorac imena Lošinj, pa je najprihvatljivija pretpostavka o romanskom podrijetlu te riječi¹⁸. Zapravo, Nicolich je vrlo oprezan u tumačenju riječi Lošinj. Formalno ostaje na razini pretpostavke, jer »nije lako precizirati etimologiju toga imena«¹⁹.

Svoju hipotezu nudi ovako: »Kome se mili starina i otmjenost podrijetla sklon je izvođenju (riječi Lussino, primj. N. C.) od **Luscinia** ili također od **Luscinius**, što znači slavuju«²⁰ (tal. = l'usignolo). Jedini mu je dokaz za takvu mogućnost činjenica da je Lošinj šumovit otok²¹ te da je i danas stanište slavuja i drugih ptica pjevica. Ovakvo poetično tumačenje moglo je goditi taštini domaćih ljudi, ali je Nicolich i sam oćutio koliko je neuvjerljivo, pa stvara ovakvu povijesnu stožernicu svojoj pretpostavci: »(...) jezik javnih poslova bijaše uvijek latinski i zato su se (Osorani, primj. N. C.), da bi odredili granice vlastita posjeda, služili latinskim imenom, kako bi razlikovali jedan otok od drugoga«²². Tvorcima imena Lošinj (Lussino) bili bi, prema tome, osorski administratori.

Za ovakvu konstrukciju Nicolich je morao imati neko uporište u povijesnim izvorima. Osorska općina ima dobro očuvanu pismohranu i u njoj bi morali postojati tragovi takva autorstva njenih kancelista. Međutim, niti Nicolich nudi kakve povijesne dokaze, niti je itko drugi poslije njega našao izvore koji bi potkrijepili njegovu hipotezu. Vidjet ćemo, naprotiv, kako je ti izvori samo opovrgavaju. No, ovdje valja dodati da se Nicolich upravo gornjim citatom svrstava među one koji na Cresko-lošinjsku otočnu skupinu u prošlosti gledaju s motrišta suvremene geografske znanosti. On implicite tvrdi da je u osorskom općinskom uredu formiran pojam otoka Lošinja još prije njegova naseljenja, iako povijesni izvori posve drukčije govore o genezi pojmova otok Cres i otok Lošinj.²³

Kao čovjek koji naslovom svoje knjige najavljuje kako piše na izvorima utemeljenu povjesnicu vlastita zavičaja, Nicolich zna kako sva ova svoja domišljanja mora približiti tim izvorima. Citirajući Plinija, koji je rekao kako slavuji nepravedno nose svoje ime (Luscini, injurie cognomen habue-

¹⁷ Isto, str. 13. Imena mjesta napisana su kao što ih piše Nicolich.

¹⁸ Na istome je mjestu njegov zaključak: »(...) ed è perciò più probabile l'ipotesi, che sia di provenienza latina.«

¹⁹ Isto, str. 12.

²⁰ Isto.

²¹ Sumovitost osorskih posjeda, kojima je pripadao i današnji otok Lošinj, potvrđuje duka Lorenza Tiepcla od 3. ožujka 1274. godine. Naime tu se govori da su Osorani i Cresani žirili svinje u hrastovim šumama. V. N. CRNKOVIC, n. dj., str. 177—180, 202—203.

²² M. NICOLICH, n. dj., str. 22.

²³ N. CRNKOVIC, n. dj., str. 166—170, zbog previda nije uvrstio Nicolicha među one koji pojam otoka Lošinja unosi u vrijeme kada takva poimanja nije bilo.

runt)²⁴, upućuje na pridjev **luscinus**²⁵, koji je imao omalovažavajuće, potcjenjivačko značenje, jer označuje slabovida čovjeka, u prenesenu značenju priprosta, neuka stvora. Opet — sad valja reći, naravno — nema nikakav izravan dokaz da bi se iz toga pridjeva razvilo ime Lošinj, nego citira neku osorsku ispravu iz 18. stoljeća, u kojoj osorski nobili bez ustručavanja pišu kako su u oba Lošinja »glupi ljudi i nepismenjaci, zbog čega su u pomorsko-zdravstvenoj službi podređeni Osorskoj općini«²⁶.

Nicolich je mogao naći i druge primjere pogrđnog i potcjenjivačkog pisanja Osorske općine o Lošinjanima, a ne tek iz 18. stoljeća. Lošinjani su se parničili s Osorom više od četiri stoljeća, gotovo neprekidno, samo zbog nameta za straže, da se i ne govori o drugim razlozima njihovih omraza i netrpeljivosti. I sami su uzvraćali Osoranima na isti način. To ipak ne znači da su riječi posuđene iz latinskog rječnika ili iz Plinijeva citata stvarno bile korijen iz kojega se razvilo ime Lošinj, odnosno Lussino.

Sve pokazuje da Nicolich u odnosu na svoje prethodnike nije učinio korak naprijed u istraživanju imena zavičajnog otoka. Osim što je, idući od teze (zapravo hipoteze) k izvoru, metodološki griješio, on ustrajno zastranjuje jer, tražeći iskon imena svoga otoka, polazi od krajnjeg derivata toga imena, od tal. oblika Lussino, s preduvjerenjem da je taj oblik najbliži korijenu. Opterećen je time što želi dokazati ispravnost i ukorijenjenost upravo te talijanske varijante otočnog imena, iako istodobno u svojoj knjizi objavljuje ispravu u kojoj se ime Lošinj prvi put spominje i u kojoj ona stoji u oblicima Lussinii, Lossinio, Lussini, Lossino, Lossini, Lussini²⁷. Korektna bi istraživača to moralo navesti da s jednakom strašću traži korijen svih oblika, dakle, **Lossino, Lussino, Lošinj**. Umjesto toga, on je svoju vlastitu politikantsku predodređenost pripisivao drugima, onima što traže korijen riječi Lossino — Lošinj²⁸. Tako se tumačenje te riječi spustilo na tlo nacionalističkih nadmetanja. Nije stoga vrijedno spomenuti druge pobornike Nicolichevih hipoteza,

Treća lošinjska povjesnica napisana je nakon duga vremena, tek u tijeku prošloga rata, a objavljena je 1951. godine u Italiji²⁹. Njezin autor Gerolami (zapravo Jerolimić) nije se upuštao u etimološka domišljanja o postanku riječi Lošinj, jamačno upravo zato što je uočio manjkavosti hipoteza svojih prethodnika i što ni jednu od njih nije držao dostatno vjerojatnom³⁰. Slično

²⁴ PLINIJE, knj. 11, prema M. NICOLICH, n. dj., str. 12.

²⁵ Zapravo bi trebalo stajati **luscitiosus**, odnosno **luscus**, ali bi to Nicolichu bilo previše daleko od Lussin. Isp. Mirko DIVKOVIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb 1900. i Milan ŽEPIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1972.

²⁶ M. NICOLICH, n. dj., str. 13.

²⁷ Isto, str. 218—219.

²⁸ Isto, str. 13: »Vi sono però altri, che gelosissimi della nazionalità di questa mista popolazione vogliono derivarne il nome da lingua slava (...)«

²⁹ Giovanni GEROLAMI, *Isola marinara*, Udine 1951, str. 5—6.

³⁰ Isto, str. 33, govori o riječi Lussino u svezi s postankom dvaju naselja toga imena. Po njegovu mišljenju njihovo zajedničko ime s dodatnim atributima veli, mali znači da se iz prvoga naselja poslije razvilo drugo.

je postupio Ivan Beuc, koji je u izvorima našao do tada nepoznat oblik imena toga otoka, ali u tome, kao što ćemo vidjeti, nije zamijetio ništa osobito.

Po kronološkom redu tu bi trebalo govoriti o tumačenju našega poznatog filologa i toponomastičara Petra Skoka. No prednost valja dati Mati Brozičeviću, koji se više oslanja na lošinjske povjesničare te njegov koncept ulazi u isti krug s njima. Zapravo taj autor je u svome kratkom članku³¹ nastavio tradiciju vrlo slobodnog domišljanja, ne tražeći rješenje u povijesnim izvorima, nego u leksikografskim i geografskim priručnicima. Vratio se Botterinijevoj varijanti, tj. da je otok dobio ime zbog »**loših uslova**, pa možda i **vrlo loših**, kad je ostao nenaseljen do druge polovice XIII. stoljeća. Zato je vjerojatno da su ga upravo Hrvati prozvali Lošinjem«³². To mišljenje potkrepljuje činjenicom da se pridjev loš nalazi u starim hrvatskim tekstovima iz 14. i 15. stoljeća na Krku i u Vinodolu, iako ta činjenica zapravo ne dokazuje ništa. No Brozičević nastavlja kako »tome u prilog govori i najeklatantnija činjenica što i u današnjoj **Čehoslovačkoj Republici** postoji Veliki Lošinj pod nazivom Velké Losiny«³³. Nažalost, to je obična besmislica, jer se uopće ne može izjednačivati Velké Losiny i Veliki Lošinj. Jednak im je samo pridjev, ali ni on se ne slaže u rodu i broju. Ime Velké Losiny je plural i znači veliki jeleni³⁴. K tome, u češkom jeziku je riječ losina ženskog roda. Losiny, dakle, nema nikakve sadržajne sveze s riječima loše i Lošinj, osim zvučne sličnosti. Zato ni Brozičevićev članak ne predstavlja prilog rješenju toponomastičkog problema³⁵.

2.

Prvi filolog i toponomastičar koji se bavio etimologijom imena Lošinj bio je, kako je već rečeno, Petar Skok³⁶, koji je cijelom problemu prišao s drugoga rakursa i dao nove poticaje upravo time što je uz opće lingvističke opservacije ostavio taj problem otvorenim. Istražujući toponomastiku na jadranskim otocima, Skok nije koristio ovdje prikazanu literaturu o Lošinju, te o njemu piše slijedeće: »Na južnom dijelu otočke grupe razvila su se od 16. vijeka dalje, do velike važnosti dva prvobitno naša pastirska i

³¹ Mato BROZIČEVIĆ, O postanku imena otoka Lošinj, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj*, Mali Lošinj 1973, str. 221—222.

³² Isto.

³³ Na istom mj. Brozičević nastavlja kako Velké Losiny »leži (umjesto leže, primj. N. C.) u dolini Jaseniki uz rječicu Desnu u gornjem toku rijeke Morave na granici između Moravske i Slovačke«.

³⁴ Zanimljivo je da se na njemačkim kartama to mjesto obilježava imenom Gross-Ullersdorf, što nema istovjetno značenje kao u češkoj verziji, ali je jednako daleko od našeg pridjeva loš i od Lošinja.

³⁵ Ovaj autor daleko je od znanstvenog teksta, ali, na žalost, i od korektno turističke publicistike, što pokazuje u M. BROZIČEVIĆ, *Lošinj*, Biblioteca »Piccole Monografie Turistiche«, Nr. 36, Zagreb 1977.

³⁶ P. SKOK, n. dj.

ribarska sela Velo i Malo Selo, nazvana talijanski Lussingrande i Lussinpiccolo, po svoj prilici prema prezimenu njihovih stanovnika. (...) Pomenuta dva recentna naselja (osobito posljednje) podigla su se moreplovstvom i brodograditeljstvom do tog stepena, da su postala vrlo važna središta brodogradnje i pomorstva na čitavom gornjem Jadranu. Zbog ove važnosti dio prvobitno jedinstvene otočke grupe nazvan je talijanski u pluralu isola dei Lussini ili samo u singularu isola di Lussino. Prema ovom nazivu stvoren je hrvatski Lošinj³⁷. Za ovaj posljednji naziv nema starih potvrda. Najstariju potvrdu čitamo kod splitskog pjesnika J. Kavanjina, koji ga piše Lošin. Sa nj kao posljednjim konsonantom izgovara se u istarskoj narodnoj pjesmi i piše u našoj novijoj literaturi. Župne glagolske knjige i naš puk na ovim otocima znade samo za Malo i Velo selo kao imena najvažnijih naselja na otoku Lošinju. Ovaj naziv poznaje i posljednji austrijski Spezialortstrepertorium der österreichisches Länder, sv. VII (1918), str. 41., u zagradi dođuše.«³⁸

Tako stoji u članku o Cresu, a u samome članku o Lošinju parafrazira to isto i dodaje: »Ne može se tačno znati, što znači današnji naš naziv Lošinj (kratki uzlazni naglasak na o i duljina na i). Upotrebljava ga istarska narodna pjesma: Oj Lošinju mali, selo narešeno. Sudeći prema starijim talijanskom nazivu za otok isola dei Lussini³⁹, čini se da su se stanovnici pomenutih dvaju naših sela zvali ovakvim prezimenom. Naše prezime Lošin pominje se, kako veli Akademijski rječnik, 'prije našeg vremena'. O njemu nijesam pobliže upućen. Da su Talijani uzeli ovaj naziv od našeg svijeta, a ne obrnuto, na to upućuje fonetska činjenica. Talijani čuju naše o kao u, i obrnuto, naše u kao o (...). Obrnuto, naši ljudi čuju talijansko zatvoreno o gotovo redovno kao u, dok Talijani zamjenjuju naše o sa u (...). Kad bi, prema tome, Lussin bilo prvobitno tal. lično ime, ne bismo očekivali za tal. vokal u u našem jeziku o, nego u.«⁴⁰

Očito je da Skok zna suviše malo činjenica iz lošinjske prošlosti⁴¹, ali mu filološko znanje i toponomastičko iskustvo omogućuju da na problem gleda posve drukčije nego stari pisci lošinjskih povjesnica. Prije njega pokušavalo se utvrditi koja je riječ korijen imenu Lošinj — Lossino — Lussino, a on razmatra i relaciju oblika Lošinj — Lussino. Ukratko, njegova zamisao izgleda ovako: **nepoznati hrvatski korijen > Lussino > Lošinj**. Bitno je, dakle, da Skok inzistira i potkrepljuje fonetskim činjenicama da je korijen imena

³⁷ Isti na ovom mjestu u bilješci (2) dodaje: »Ovako misli i Milčetić. Upor. Ak. Rj. VI, str. 153 s. v. Lošinj.«

³⁸ Isto, str. 35.

³⁹ Tj. prema talijanskom nazivu koji je stariji od hrvatskoga.

⁴⁰ Isto, str. 45.

⁴¹ Skok, na primjer, ne zna za nagodbu Osora sa Cresom, Lubenicama i Belim 1384. godine, pa na temelju natuknica u talijanskoj enciklopediji u kojoj se spominje presuda 1398. o nametu za straže, u kojoj se prvi put spominje Mali Lošinj, zaključuje da je ime otoka nastalo od imena naselja. Nije se služio ni Bonicellijevom ni Nicolichevom knjigom pa čak ni Botterinijevim rukopisom koji se nalazi u Arhivu JAZU u Zagrebu.

otoka i njegovih dvaju istoimenih naselja hrvatski. Budući da iz sadašnjeg hrvatskog oblika imenice Lošinj ne može ništa sa sigurnošću utvrditi o njezinu korijenu, on zaključuje da ta imenica nije nastala neposredno iz korijenjena, nego iz talijanskog derivata toga korijenjena. Da je imao pri ruci Nicolichevu povjesnicu u kojoj je on objavio nagodbu iz 1384. godine, u kojoj se ime otoka prvi put spominje i u obliku Lossino i u obliku Lussino, jamačno bi shemu svoga rješenja još više obogatio. No, vidjet ćemo kako je Skok, unatoč tome što ne pozna izvornu arhivsku građu i literaturu o Lošinju, u osnovi naslutio pravi put, bolje rečeno, pokazao taj put.

Valja ipak reći kako je Skok pokušao riješiti i pitanje korijenjena riječi Lussino. U članku o Cresu piše da je taj oblik nastao »po svoj prilici prema prezimenu« stanovnika dvaju lošinjskih naselja⁴², što, kako se vidi iz prije citirana odlomka, ponavlja i u članku o Lošinju. Podatak o prezimenu **Lošin** preuzeo je iz Akademijinog rječnika⁴³, koji mu je, osim navedene, nudio i druge mogućnosti⁴⁴. No sve te mogućnosti za sada otpadaju, jer u dosadašnjim istraživanjima izvorne arhivske građe o Cresu, Osoru i Lošinju nema nikakva traga imenima ili prezimenima iz kojih bi mogli nastati oblici Lussino, odnosno Lossino⁴⁵. Skok je poslije imao i drugu ideju za rješenje lošinjske toponomastičke enigme, a osebujnom zamisli javio se njegov suradnik i nastavljač Putanec. No, bolje je prepustiti da te hipoteze prikaže njihov talijanski sustručnjak Derossi⁴⁶.

U svome kratkom, ali sadržajnom radu on na početku konstatira kako antički pisoi nisu spomenuli Lošinj, jer nije bio na glavnome morskom prolazu. No, unatoč takvu uvodu — koji je, kao što ćemo vidjeti, u opreci s povijesnim činjenicama, valja reći kako je taj autor savjesno skupio talijansku i našu literaturu o Lošinju, odnosno njegovu imenu, temu obradio sažeto i razložno u težnji da uputi na latinski korijen termina. Polazi od toga da su 1398. godine »dva sela već dugo vremena morala imati znatnu važnost, takvu koja je navodila srednjovjekovne bilježnike na izričaje poput '**dictam insulam Lussini**', '**tota insula Lussini**'⁴⁷, s kojima je — reklo bi se — anticipiran naziv **Lošinj** (Lussino, primj. N. C.) za cijeli otok, uvriježen, zatim i

⁴² P. SKOK, n. dj., str. 35.

⁴³ **Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika JAZU**, natuknice Lošin¹ i Lošin².

⁴⁴ Isto, natuknica Lošan, osobno ime.

⁴⁵ Leo KOŠUTA, *Glagoljski tekstovi u arhivu osorske općine*, **Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci**, sv. 1, Rijeka 1953, str. 208—214; N. CRNKOVIĆ, n. dj., str. 195—196; Isp. također u *Historijskom arhivu Rijeka* (u daljem tekstu HAR), arhivski fond Općinskog poglavarstva Veli Lošinj (u daljem tekstu JU-52), kut. 1, Bilježnica M-12, str. 175, 194—202, 268—272 i dr.

⁴⁶ Giuseppe DEROSI, *Il nome di Lussino, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Vol. XXVI della Nuova Serie, Trieste, str. 333—336.

⁴⁷ Tu se Derossi poziva na djelo V. VASSILICH, *Da dedizione in dedizione ...*, III, »ATR« 17, 1891, 393—434, odnosno na tamošnji citat *Nagodbe Osora s Cresom, Lubenicama i Belim 1384. godine o korištenju pašnjaka u Cresko-osorskoj knežiji*.

proširen istom na kraju 19. stoljeća⁴⁸. Dalje navodi kako je kasnije doseljeno hrvatsko stanovništvo (ne spominjući vrijeme doseljenja) po svojem čestom i starom običaju dva naselja nazvalo **Velo** i **Malo Selo**, ali ih je pored toga nastavilo imenovati također **Veli** i **Mali Lošinj**, »što je prevedenica od Lussin-grande i -piccolo⁴⁹. Hrvatsko pučanstvo rabi pače oba imena zajedno, što se vidi u glagoljskim tekstovima koje je objavio Košuta, na primjer: »V Lošini, Seli Velom«, »V Lošini, Seli Malom«⁵⁰.

Iz svega toga Derossi zaključuje kako je »romanski termin stariji od slavenskoga, a ne obrnuto, kako naprotiv predmnijeva Skok...«⁵¹, »a to jednako tako opovrgava da se radi o izvornom nesonimu, kako to drže Skok ili Putanec, izlažući svoje presmione pretpostavke«⁵², naime da je ime Lošinj (Lussino) nastalo od **insula apsorina**, ispuštanjem dijelova riječi [insu]l[a] aps[or]ina, tako da je ostalo **lapsina**, a od toga Lussin, Lošinj⁵³, odnosno, po Putancu, da je nastalo od indoevropskog **Unis/Enis**, keltski **Inis** (= otok), od čega je dodavanjem ilirskog ili predilirskog prefiksa I nastalo **Lunis**, a od toga metatezom **Lussin** > **Lošinj**⁵⁴.

Iako obje te hipoteze ne drži vjerojatnima, Derossiju je bitno da Skok na taj način makar i nejasno dopušta »l'origine romana del toponimo«⁵⁵, pri čemu ujedno daje prednost njegovoj hipotezi pred Putančevom. No, on drži da je korijene **Luss-** i **Loss-** lako objasniti latinskom antroponimijom, koja nudi izbor od dva osobna imena: **Lussius**, koga navodi Schulze⁵⁶, i **Lopsius**, ime iz rimske Tergeste (Trsta)⁵⁷. Potonje izvodi od ilirskog toponima **Lopsica** (današnjeg Jurjeva ili, možda, Jablanca), koga spominju Plinije Sta-

⁴⁸ G. DEROSI, n. dj., str. 334.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Leo KOŠUTA, Glagoljski tekstovi u arhivu osorske općine, **Vejsnik Državnog arhiva u Rijeci**, sv. 1, Rijeka 1953, str. 174, 179, 181. G. DEROSI, n. dj., str. 334, u bilj. 5 se ovdje zabunom poziva na M. Bertošu, a ne na Košutu. U istoj bilj. napominje kako je riječ Lošinj na nekim mjestima (6:6) izvorno napisana »ložini«, što po njegovu mišljenju ide u prilog Bonicellijeve hipoteze. Međutim, nije opazio kako je Košuta u bilj. zapisao primjere zamjene slova š sa ž i u drugim riječima, npr.: naše — naže, meštar — mežtar, štima — žtima i drugima. To, naravno, posve opovrgava njegovu misao.

⁵¹ G. DEROSI, n. dj., str. 334.

⁵² Isto.

⁵³ P. SKOK, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knj. 2, Zagreb 1972, str. 571.

⁵⁴ Valentin PUTANEC, Y-a-t-il un mot i.e. au sens »insula« dans la nesonomie adriatique? »BALM« 13—15, 1971—1973, str. 124—132.

⁵⁵ G. DEROSI, n. dj., str. 335.

⁵⁶ W. SCHULZE, Zur Geschichte lateinischer Eigennamen, Berlin 1904, str. 184 i 359.

⁵⁷ G. DEROSI, n. dj., str. 335, doslovno piše: »... forse piuttosto (M. Doria) LOPSIUS, un antico personale indigeno di Trieste: '.../L(ucius) Lopsius Clymenus /L(ucius) Lopsius Aprio/...' (CIL V 577 = I. I., X. 4 TERGESTE, nr. 95).«

riji i Ptolomej⁵⁸. Plinije bilježi stanovnike toga mjesta imenom **Lopsi**, od kojeg je jamačno nastalo spomenuto tršćansko ime. Na kraju Derossi ilustrira primjerima s otoka Raba i Paga mogućnost nastanka toponima od osobnog imena.

Prepuštajući jezikoslovcima prosudbu koja bi od dviju tih hipoteza, uključujući Derossijeve, bila lingvistički najkorektnija, ovdje valja upozoriti na povijesnu neutemeljenost njegova koncepta. Očito on, poput tolikih drugih pisaca, ne shvaća da je današnji lošinjski otočni prostor u antičko doba pa sve do 13. stoljeća sadržan u pojmu Osorski otok, odnosno Osorski otoci⁵⁹ u raznim verzijama od Apsyrtes (Apolonije Rodoski, 3. stoljeće prije n. e.) do Apsorros (Klaudije Ptolomej u 2. stoljeću), čime je obuhvaćen čitav otočni kompleks koga danas najčešće nazivamo Cresko-lošinjski otočni skup. Od svih antičkih pisaca što su spominjali taj skup — među kojima su, pored spomenutih, Pseudo-Skymno, Strabon, Plinije Stariji i Pomponije Mela — jedino ovaj zadnji distingvira Apsoros i Absyrtis, ali se ne može posve pouzdano reći da bi jedno od ta dva imena obilježavalo današnji lošinjski otočni prostor⁶⁰. Stoga je jednako neutemeljeno tražiti u antici otok Lošinj pod tim imenom, kao što je besmislica tvrdnja da bi Kvarner od pretpovijesnih vremena, kada je tu bilo ishodište jantarskog puta, do danas ikada bio izvan važnih pomorskih putova⁶¹.

Derossi nigdje ne spominje vremenske odrednice nastanka termina, ali obje njegove hipoteze sugeriraju da se to moglo dogoditi u rasponu od antike do ranoga srednjeg vijeka. On ne nudi nikakvu izravnu potvrdu iz tih dalekih vremena, nego na temelju oblika kojima se ime otoka i njegovih glavnih naselja javlja potkraj 14. stoljeća zaključuje o davnoj ukorijenjenosti tih naziva. U radu o naseljenju Lošinja pisac ovoga članka i sam je istaknuo tu činjenicu, ali njome nije mogao sa sigurnošću potkrijepiti pomaknuće terminusa ante quem dalje od Zadarskog mira 1358. godine. Drukčije rečeno, u nedostatku drugih povijesnih izvora naseljenje Hrvata na Lošinj ne može se pouzdano vremenski smjestiti znatno prije te godine, iako isprave 1384. i 1398. godine, u kojima se Lošinj i njegova naselja prvi put spominju, svojim formulacijama sugeriraju da se to vjerojatno dogodilo 1280, kako je zapisao Botterini⁶². Iz izričaja »tota insula Lussini«, dakle, pisac ovoga članka nije mogao lege artis pomaknuti vrijeme doseljenja više od četrdesetak go-

⁵⁸ PLINIJE STARIJI, *Naturalis Historia*, III, 139—140; Klaudije PTOLOMEJ, *Geographia*, II, 16, 2.

⁵⁹ N. CRNKOVIĆ, n. dj., str. 166—170.

⁶⁰ Mate SUIĆ, *Prolegomena urbanizmu antičke Liburnije, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, god. 2, sv. 2, Zadar 1963; ISTI, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 1976; Enver IMAMOVIĆ, *Antička naselja na otočnoj skupini Cres-Lošinj, Otočki ljetopis Cres-Lošinj*, sv. 2, Mali Lošinj 1975; ISTI, *Povijesno-arheološki vodič po Osoru*, Sarajevo 1979.

⁶¹ Isp. M. SUIĆ, *Prolegomena*, n. dj.; N. STRAŽIČIĆ, *Otok Cres: prilog poznavanju geografije naših otoka*, Mali Lošinj 1981, str. 13—16; A. BADURINA, n. dj., str. 175—176.

⁶² BOTTERINI, n. dj., I. 5 avv.

dina, a Deorssi se ne ustručava to učiniti i za čitavo tisućljeće. Istina, Derossi ne govori o doseljenu Hrvata na Lošinj, nego sugerira napučivanje toga otoka ilirskim elementom iz podvelebitske Lopsicae. Na to ga ipak ne upućuju ni povijesni izvori, niti bilo kakvi drugi tragovi tih navodnih lošinjskih Ilira, nego samo sličnost termina Lošinj (Lossin, Lussino) s terminima Lussius i Lopsica, Lopsi, Lopsius.

U biti čitav ovaj prikaz ilustrira kako u odgonetki imena Lošinj nije bilo bitnijih pomaka ni kada su to pokušavali riješiti pisci zavičajnih povjesnica, niti kada su se toga posla prihvatili jezikoslovci:

- sva su ponuđena rješenja ostala na razni hipoteza i domišljanja;
- ni jedno od njih nema potvrde u povijesnim izvorima;
- i dalje je otvoreno pitanje je li korijen predmetnom toponimu hrvatski, romanski ili neki treći;
- i dalje se luta u vremenskom ubiciranju nastanka termina;
- zbog svega toga ime otoka ostaje lacuna u lošinjskoj povjesnici, na kojoj tinjaju stare opreke, premda danas znatno smirenije i bez degradirajućih isključivosti.

3.

Historičar je lako mogao zapaziti kako glavni razlog zastoju u odgonetanju imena Lošinja nije bio nedostatak interesa, ideja i napora, nego uska i nepromijenjena baza istraživanja. Naime, polazilo se od skromne potke poznatih izvora i literature bez pokušaja da se do novih rješenja dođe istraživanjem obilne arhivske građe⁶³. Valja, dakle, vidjeti što govore novi primjerci poznatih ili do sada neistraženih izvora za lošinjsku povijest.

Uspoređujući tekstove najstarijih isprava u kojima se javlja ime ovoga našeg otoka, uočljivo je kako ono nema samo suvremeni talijanski oblik Lussino (kao i odgovarajuće Lussingrande, Lussinpiccolo), nego vrlo često Lossin (odnosno Lossino)⁶⁴, pa čak i Lassin, Lassini. Istodobno se nameće pitanje zašto su dva prva lošinjska povjesničara, Botterini i Bonicelli, pišući talijanski, držali ispravnim oblik Lossin, Lossino, a ne Lussino. Na to ih je mogla navesti veća sličnost s hrvatskim oblikom Lošinj, ali ćemo sigurno biti

⁶³ Kada je ovaj rad već bio predan izdavaču (30. travnja 1988) objavljen je rad što ga je napisala Fabia GENTILE GATTI, *Lossinium una comunanza bizantina nel Quarnero, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Vol. XXXV della Nuova Serie, Trieste 1987, str. 47–74, koji u ovom pogledu nije pružio ništa novo. To je zapravo historiografski pokušaj da se Derossijeva hipoteza Lopsius > Lossino valorizira kao teza. Ovom se prigodom može reći samo neuspjeh pokušaj.

⁶⁴ G. DEROSI, n. dj., str. 333, vidi razliku između Lossino i Lussino u tome što je prvo pučko (volgare), a drugo književno (dotto), a ne pomišlja da bi ta dva oblika mogla stajati na raznim prečkama razvojne ljestvice toponima Lošinj.

bliže istini kada rečemo da ih je na to upućivala arhivska građa, kojom su se obojica nedvojbeno služili⁶⁵.

Zapažanje ovih činjenica sadrži u sebi interes za ime otoka i prvi je korak u njegovo gonetanje. To je bio i prvi poticaj za pisanje ovoga rada. Zato ćemo se od sada uglavnom držati kronologije istraživanja.

Već je rečeno kako je Nicolich objavio ispravu u kojoj se Lošinj prvi put spominje⁶⁶ i navedeni su različiti oblici toga imena. Međutim, u službenom prijepisu te isprave, naime Nagodbe sklopljene 30. rujna 1384. godine između Cresa, Lubenica i Belog, s jedne strane, i Osora, s druge strane, o podjeli pašnjaka u Cresko-osorskoj knežiji, pohranjenom u Historijskom arhivu Rijeka⁶⁷, dosljedno svuda stoji **Lossino**, ili ako je s apozicijom onda uvijek **insula Lossini**⁶⁸. Jamačno su obje te verzije, Nicolicheva i ona u HAR-u, prepisane iz istoga izvornika, naime iz staroga rukopisnog Osorskog općinskog statuta⁶⁹, jer je u tiskanom Cresko-osorskom statutu nema⁷⁰, pa su razlike nastale samo u prepisivanju. Na takvu misao osobito upućuje činjenica što postoji još jedna verzija te isprave u HAR-u, koju je pronašao Ivan Beuc u arhivskom fondu Općinskog poglavarstva Osor⁷¹. To je prijepis u kojem se ime otoka javlja u obliku **Insula Lassini**. Koji od tih oblika treba držati istovjetnim s izvornikom? Vidjet ćemo, treba povjerovati upravo ovome zadnjem.

Druga je isprava pravorijek od 24. siječnja 1398. o smanjenju nameta za straže što su ga Lošinjanima plaćali Osorskoj općini⁷². U njoj se ne spominje

⁶⁵ Jasno je da ih na takvo rješenje nije dovela nacionalna ideja. Botterini, istina, jesu podrijetlom iz Dalmatinske zagore (izvorni oblik prezimena je Butar ili Buterin, isp. bilj. 76) te se potkraj 18. stoljeća pisac prve lošinjske povjesnice držao pripadnikom »della gloriosa Veneta Ilirica Nazione« (BOTTERINI, n. dj., I. 1 rev.), što u ono doba nipošto nije moglo označivati sklonost nekom hrvatskom jezičnom činstunstvu, navlastito kada kao član lošinjske notarske obitelji piše talijanski. Bonicelli pak, iako je talijanskog podrijetla, cijelim svojim djelom pokazuje kako mu je strano svako nacionalno nadmetanje i zagriženost.

⁶⁶ M. NICOLICH, n. dj., str. 217—220. Od njega je tu verziju isprave preuzeo G. GEROLAMI, n. dj., str. 319—320, s neznatnim razlikama.

⁶⁷ HAR, JU-52, kut. 1, Bilježnica M-12, str. 5—11. O vjerodostojnosti prijepisa u toj bilježnici v. N. CRNKOVIC, Colta gallina — bir galijska, *Vjesnik HARiP*, sv. XXV, Rijeka 1982, str. 284—285, bilj. 5.

⁶⁸ Isp. obje ove verzije isprave u N. CRNKOVIC, *Izvori i legende*, n. dj., str. 204—210.

⁶⁹ Izvornik je bio pohranjen u »Statuto municipale della Mag[nifi]ca Communita d'Ossero«. V. HAR, JU-52, kut. 1, Bilježnica M-12, str. 5, 13 i dr. Taj se statut izgubio u razdoblju 1918—1921. V. o tome Silvio MITIS, Lo statuto di Cherso ed Ossero, *Archeografo Triestino*, Vol. IX e X della III serie, str. 6 i 7. Već je spomenuto kako je ovu ispravu preuzeo od Nicolicha G. GEROLAMI, n. dj., str. 319—320.

⁷⁰ Isp. S. MITIS, n. dj.

⁷¹ I. BEUC, n. dj., str. 6. Isp. HAR, JU-20, kut. 200, Cop. Statutorum Ausseri.

⁷² Prijepis u HAR, JU-52, kut. 1, Bilježnica M-12, str. 13—14, objavljen u N. CRNKOVIC, *Izvori i legende*, n. dj., str. 211.

otok, nego samo Lošinjani i njihova dva istoimena naselja. Isprava ima naslov »O stražarenju Lošinjana« (Circa Custodias Lassionor[um]), što znači da i tu do nas dopire oblik **Lassini**⁷³. U daljem tekstu ime Lošinj je tri puta napisano, ali niti jedan od njih nije sukladan s naslovnim oblikom. Tu se prvi put spominje Mali Lošinj, zapisan kao **Lussino Minori**, zatim stoji **Villae de Lussino** i napokon **Lossino**. Budući da je izvornik ove isprave nestao zajedno sa starim rukopisnim Osorskim statutom⁷⁴, i da je prijepis kojim se služimo njegova jedina poznata verzija, može se s mnogo manje sigurnosti govoriti u kojem je obliku bila riječ Lošinj u izvornom latinskom tekstu. U svakom slučaju nije ni najmanje vjerojatno da su u izvorniku mogli stajati svi ti raznovrsni oblici. Razlike su morale nastati prigodom prepisivanja. Zato valja postaviti pitanje u kojem je smjeru mogao griješiti prepisivač 1778. godine, kada je nastao ovaj prijepis⁷⁵. Budući da je rukom istoga prepisivača napisan naslov bilježnice u kojoj se isprava nalazi⁷⁶, kao i većina drugih tekstova u kojima stoji službeni, u administraciji uvriježeni oblik **Lussini**, logično je pretpostaviti da njegove greške nisu išle od **u** na **o** i **a**, nego obratno. Zato se dosta pouzdano može reći kako je u ovoj ispravi riječ **Lussino** napisana tako greškom prepisivača te da je u izvorniku moralo stajati **Lassino** ili **Lossino**, sukladno s druga dva oblika u tekstu.

Slijedeća je isprava dugal od 27. ožujka 1441, kojim se derogira pravorijek cresko-osorskog kneza Marka Quirina od 14. srpnja 1437. o ukidanju nameta za straže. Objavio ga je Nicolich, a postoji i prijepis u Bilježnici M-12⁷⁷. U Nicolichevu tekstu dva puta stoji **Lossin**, **Lossini**, a dva puta **Lussini**, dok u oba prijepisa u navedenoj bilježnici svuda stoji **Lussino**, **Lussini**.

Istovrstan je, i zapravo još složeniji, slučaj Nagodbe Osorske općine s Lošinjanima zbog nameta za straže 23. srpnja 1442. godine. U Bilježnici M-12 postoje dva njezina prijepisa⁷⁸, a nešto je kraću njenu verziju objavio i Nicolich⁷⁹. U potonjoj na svim mjestima osim u naslovu stoji **Lussino**, a prijepisi u navedenoj bilježnici su međusobno oprečni. U prvome prijepisu, koji je pogrešno datiran 1402. godinom⁸⁰, i u kojem se ne navodi iz kojega je izvornika preuzet, redovno stoji **Lossini**, osim u dvije iznimke **Lussino**. U drugome pak prijepisu, obilježenom kao »Copia tratta dal Statuto vecchio

⁷³ Genitiv plurala *Lassionorum* je pogrešan, jer je mogao nastati samo od nom. pl. *Lassioni*, a takav se oblik lošinjskog imena nigdje ne javlja. U izvorniku je jamačno stajalo *Lassihorum*, od nom. pl. *Lassini*, a greška je nastala u prepisivanju.

⁷⁴ V. bilj. 69.

⁷⁵ HAR, JU-52, Bilježnica M-12 u kut. 1, prva nepaginirana str.

⁷⁶ V. bilj. 72.

⁷⁷ HAR, JU-52, kut. 1, Bilježnica M-12, str. 44—45; M. NICOLICH, n. dj., str. 222.

⁷⁸ HAR, JU-52 (v. prethodnu bilj.), str. 20—25 i 47—52.

⁷⁹ M. NICOLICH, n. dj., str. 223—225.

⁸⁰ HAR, JU-52 (kao bilj. 59), str. 47.

Municipale della Città d'Ossero⁸¹ redovno piše Lussino, također s dvije iznimke Lossino.

Ovakve pojave stvaraju nedoumicu, ali je važno naglasiti kako se oblik Lossino javlja i u drugim prepisanim izvorima u toj bilježnici. Tako se u latinskom tekstu iz 1449. godine uz oblik Lossini prvi put javlja zajedničko ime stanovnika otoka Lossignani⁸², što je gotovo posve istovjetno s hrvatskim oblikom te imenice. Zatim slijede Lossin grande e piccolo u prijepisu iz 1652. godine⁸³, Ville de Lossini piccolo e grande u prijepisu iz 1657⁸⁴, Villa di Lossin grande u drugome prijepisu iz iste godine⁸⁵, te Terre di Lossin grande e piccolo u prijepisu iz 1713. godine⁸⁶, pri čemu valja pripomenuti kako su primjeri uzeti samo iz većih eksepata izvornih spisa u toj bilježnici, a ne iz kratkih zabilježbi o pojedinim izvorima, kakvih u njoj ima vrlo mnogo.

Svi su navedeni primjeri indikativni, ali, budući da su izvornici iz kojih su ti prijepisi uzeti izgubljeni, ne može se pouzdano zaključiti kakvo je bilo prvotno ime otoka i njegovih glavnih naselja. No svi ti primjeri upućuju da se u odgonetku toga imena mora ići jedino istraživanjem najstarije izvorne arhivske građe, a ne daljnjim domišljanjem i nizanjem neutemljenih hipoteza.

4.

U najstarijoj očuvanoj kancelarijskoj knjizi Osorske općine lošinjska su mjesta ili čitav otok redovno zapisana u obliku **Lasin** ili **Lassin**. Tako se u svežnju »Acta cancellariae Ausseri, Anno 1459—1462«⁸⁷ nalazi:

- l. 41 rev.: »Miroj de Lassin«;
- l. 168 avv.: Stefano caligar da Lasin«, a isto tako na l. 257 rev.;
- l. 259 avv.: »Jonae Lechich judixe de Lassin«;
- l. 263 avv.: »Leccich zudixe dela villa de Lasin«;
- l. 264 avv.: »Bencho Chersulich zudixe di Lassin«;
- l. 265 avv.: »Jonae Petronich de Lasin«;
- l. 273 rev.: »Joanae Lecich zudixe de Lassin«, a na l. 274 avv. isti sudac i drugi Lošinjani;

⁸¹ U prijeporu zbog nameta za straže Osorska je općina morala dati lošinjskim odvjetnicima ne samo statute i druge stare isprave, nego i računovodstvene knjige (v. HAR, JU-52 kao gore, str. 137). Valja, dakle, pretpostaviti da je ta nagodba prepisana u Bilježnicu M-12 iz izvornoga oblika te nagodbe, pri čemu je pogrešno prepisana godina, a drugi je prijepis iz staroga Osorskog statuta. Ispravnost godine u potonjem prijepisu dokazuje duka od 1441. godine; v. bilj. 77.

⁸² HAR, JU-52, kut. 1, Bilježnica M-12, str. 54.

⁸³ Isto, str. 73.

⁸⁴ Isto, str. 79.

⁸⁵ Isto, str. 81.

⁸⁶ Isto, str. 97.

⁸⁷ Na istome mjestu gdje je upozorio kako se u nagodbi iz 1384. nalazi oblik »Insula Lassin« I. BEUC, n. dj., str. 6 (isp. bilj. 52), još dodaje: »U kancelarijskim knjigama cresko-osorskog kneza iz XV. stoljeća vrlo često susrećemo 'Lasin', t. j.

- l. 280 avv.: »Pasculi fio di Franuli (...) de Lasin«;
- l. 299 rev. i 300 avv.: »Nicolo Scherbinich zudixe de Lasin«
- l. 340 avv.: »Zuane Lecich zudesse di Lassin« i drugi;
- l. 347 avv.: isti i drugi;
- l. 348 avv.: isti i drugi;
- l. 350 avv.: »Dobrat Zaze di Lasin«;
- l. 351 avv.: »Luca de Brando di Lasin«;
- l. 353 avv.: »Martin Marusich di Lasin«;
- l. 357 avv.: »Zuane Lecich zudex de Lasin Parv.«; slično na listovima 358, 365—371, 394, 397, 399—402, 406, 423—432 itd.

U znatnoj oštećenijim kancelarijskim knjigama do kraja 15. stoljeća ime ovoga našeg otoka i njegovih glavnih naselja nalazi se rjeđe, ali uvijek u tom istom obliku, Lasin ili Lassin. Tako na primjer u Acta cancellariac Ausseri, A[nn]o 1466—1467. na str. 37 i 238⁸⁸, a u A. C. A. 1487—1491. na str. 38 i 98⁸⁹, A. C. A. 1493—1497. na str. 94 »Zorzi Botir de Lasin«⁹⁰ te u A. C. A. 1497—1501. na str. 45⁹¹.

Očito je iz svih navedenih uredovnih osorskih knjiga kako najstariji oblik imena Lošinj nije ni Lussino niti Lossino, nego **Lasin**, odnosno **Lassin**. Iz toga se slobodno može zaključiti kako u spomenutim prijepisima Nagodbe iz 1384. godine sigurno nije stajalo Lussin, niti Lossin, nego onako kako stoji u tim osorskim knjigama i kako je našao Beuc. To potvrđuje isti takav oblik u presudi iz 1398. godine, svega četrnaest godina nakon prvog spomena imena Lošinj. Znači, s punom se sigurnošću može prihvatiti kao dokazana činjenica da je oblik **Lassin** najstariji ne samo u očuvanim izvorima, nego da je tako stajalo i u izvorima o kojima znamo samo po kasnijim prijepisima. Po tome, oblik Lassin upotrebljavao se u administraciji u tijeku 14. i u čitavom 15. stoljeću.

Iduća etapa u razvoju ovoga imena je njegova modifikacija od oblika s a u oblik s o, **Losin** ili **Lossin**. U izvorima ga prvi put nalazimo tek 1502. godine u kvadernu knjige Osorskog općinskog ureda, koji nosi naslov »Sindicatus Lossini«⁹². Zanimljivo je da su kvaderni jedne druge uredovne knjige

Lošinj, što znači da su u to doba lošinjska naselja potpuno formirana.« Knjiga Acta cancellariae Ausseri, Anno 1459—1462. je najstarija u seriji. V. Inventar arhiva općine Osor — Serija II (1459—1945), *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. 1, Rijeka 1953, str. 221, knj. 5. U daljem tekstu ove ćemo knjige označavati HAR, JU-20, ACA i odgovarajući broj.

⁸⁸ HAR, JU-20, ACA 6.

⁸⁹ Isto, ACA 7.

⁹⁰ Isto, ACA 8. Stari Jure Botir je predek kasnijih Botterinija.

⁹¹ Isto, ACA 9.

⁹² Isto, ACA 10, godine 1499—1506, str. 684. U inventaru toga arhivskog fonda ovaj kvadern je pogrešno naslovljen »Sindicatus Lussini«. V. *Vjesnik DAR*, sv. 1, Rijeka 1953, str. 223.

naslovljeni svim oblicima lošinjskog imena: Lassini, Lossini, Lussini⁹³, ali u sadržaju tih kvaderna i u ostalim elementima knjiga najčešće se nalazi oblik Losin ili Lossin u singularu ili pluralu. Tako se, na primjer, u 18. knjizi toga arhivskog fonda nalazi: »Grisino de Barich Iudex lossini villa magna«⁹⁴, »Butarij Georgij da Losin«⁹⁵, »Menego Rerecich giudice della villa Parua di Lossin«⁹⁶. Istovrsni kvaderni idućih knjiga redovno su obilježeni naslovom Sindicatus Lussini, ali se u tijeku 16. i 17. stoljeća u sadržaju tih i drugih kvaderna najčešće nalazi oblik Lossin⁹⁷.

Istom u 18. stoljeću u službenoj administraciji prevladava oblik **Lussino**⁹⁸, ali sami Lošinjani — kao što smo vidjeli na primjeru njegovih prvih povjesničara — i u tome i u 19. stoljeću ustrajno upotrebljavaju oblik Lossin, što je ujedno i hrvatski oblik toga imena, napisan talijanskom ortografijom.

Valja, dakle, držati dokazanim razvoj toga imena u lat. i tal. tekstovima od temeljnog oblika Lasin u nešto pozniji Lossin i napokon u Lussino, ukratko **Lasin** > **Lossin** > **Lussino**. Tu se nameće pitanje u kakvoj je genetskoj relaciji s ovima hrvatski oblik Lošinj, ali je bolje na njega odgovoriti poslije, a najprije riješiti kako je nastao oblik Lasin, Lassini.

5.

Prvi Lošinjani doselili su se na do tada pusti otok kao pastiri u službi Osorske općine. U tome se slažu svi lošinjski povjesničari, a to potvrđuju i povijesni izvori i lošinjska predaja⁹⁹. Vrijeme naseljenja ne može se točno odrediti, nego se za sada može vremenski locirati u razdoblje od 1274. do 1358. godine. Dok nije bio naseljen, otok Lošinj nije se tretirao kao posebna geografska i gospodarska, a pogotovo ne kao politička cjelina. U starim izvorima podrazumijeva ga se u sklopu termina Osorski otok, odnosno od 13. stoljeća Cresko-osorski otok, ali ne kao posebnu geografsku jedinicu (kao otok), kao što se ni današnji otok Cres nije tako definirao. Cresko-osorski otok jest tada jedan otok, posjedovno podijeljen između dvaju gradova Osora i Cresa, koji dio svoga posjeda dijeli sa starim utvrđenim općinskim središnji-

⁹³ Na istome mjestu, str. 224.

⁹⁴ HAR, JU-20, ACA 18, godina 1519—1534, str. 401.

⁹⁵ sto, str. 404. Isti se spominje na str. 973 kao Butarij Georgij. Isp. također bilj. 90.

⁹⁶ Isto, str. 696.

⁹⁷ Oblik Lossin (Losin) najčešći je i u puljskim matičnim knjigama u 17. stoljeću, što ih je istražio Miroslav BERTOŠA, Etnička struktura Pule od 1613. do 1797. s posebnim osvrtom na smjer doseljivanja njezina stanovništva, *Vjesnik HARIp*, sv. XV, Rijeka 1970, str. 110 i 126.

⁹⁸ Inventar HAR, JU-20, n. dj., str. 229—305. To se jednako očituje u HAR, JU-52, kut. 1, Bilježnica M-12, str. 1—277.

⁹⁹ N. CRNKOVIĆ, Izvori i legende, n. dj., str. 164—166, 191—196. V. također inventare HAR, JU-20 i HAR, JU-52.

cama Lubenicama i Belim. Granica između ta dva dijela je nešto južnije od Vranskog jezera. Sjeverno od nje je creski dio otoka, a južno je osorski dio otoka¹⁰⁰.

Dolazak sjedilačkog stanovništva na jug osorskog dijela otoka bio je razlogom da se dotadašnje bezimeno tlo južno od prokopa Kavade kod Osora, na kojem su samo pastiri i ribari nazivima razlikovali istaknute orijentacione točke i lokalitete zanimljive za svoje privređivanje, da se to tlo počne shvaćati kao posebna gospodarska i geografska cjelina koja dobiva ime po doseljenom stanovništvu. Termin Lošinj, u najstarijoj varijanti Lassin, nastao je od naziva toga stanovništva. Tko su, dakle, prvi lošinjski doseljenici?

Oni su **Vlašine**. To ime sigurno nisu sami sebi dali, niti ga sobom donijeli. Dali su im ga drugi otočani, naime slavenski žitelji na sjevernom dijelu Lošinja (Nerezine, Sv. Jakov), možda i Hrvati pučani iz grada Osora, a jamačno u prvom redu stanovnici otoka Cresa. Pogrdni, augmentativni oblik toga naziva izraz je odbojnosti hrvatskih starosjedilaca, navlastito Cresana, prema pridošlicama. U raspravi o naseljenju Lošinja već su ocrtane neke okolnosti doseljenja stalnih prebivatelja na južni dio tadašnjeg Osorskog, odnosno Cresko-osorskog otoka¹⁰¹. Sve upućuje na to da je Osorska općina napučila taj dio svoga posjeda da bi suzbila daljnju penetraciju hrvatskih političkih općina predvođenih gradom Cresom na svoj posjed i ujedno ojačala već znatno poljuljani vlastiti gospodarski i politički položaj u Knežiji, kojoj je prije bila neprijepornom metropolom.

U svjetlu dukala Lorenza Tiepola od 3. ožujka 1274. godine i Nagodbe Osorske općine s općinama Cres, Beli i Lubenice 1384. godine¹⁰², uprošćeno se može reći kako se mletačka vlast u toj otočnoj Knežiji u 13. i 14. stoljeću nije uspjela stabilizirati zbog toga što je u njoj nametala oblik nasljedne feudalne vlasti koji nije odgovarao ni municipalnoj tradiciji romanskoga Osora, ni samoupravi hrvatskih općina¹⁰³. Da bi održali svoj položaj, Mlečani su lavirali između romanskog elementa u Osoru i slavenskog elementa diljem otočja, ali je Lorenzo Tiepolo procijenio da će položaj Serenissime na ovim prostorima ojačati jačim osloncem na Osor, pa ga svojim dukalom reetablira kao gospodarskog i političkog prvaka Knežije, potvrdivši njegova posjedovna prava na pašnjacima Knežije.

Zbog nedostatka povijesnih izvora ne zna se što se od tada do Zadarskog mira događalo na području Knežije, pače ni poslije toga, sve do 1384. godine. Tada iz spomenute nagodbe vidimo kako se nova državna vlast oslanja u toj Knežiji na stare hrvatske općine, predvođene Cresom. U njoj se očituje kako je Osor u posve podređenom položaju, ali se ipak na određenom prostoru Knežije učvrstio i na njega hrvatske općine više ne mogu

¹⁰⁰ N. CRNKOVIĆ, *Izvori i legende*, n. dj., str. 166—170.

¹⁰¹ Isto, str. 177—184, 196—201.

¹⁰² Isto, str. 201—210.

¹⁰³ S. MITIS, *Cherso ed Ossero sotto la Serenissima*, Parenzo 1933, str. 11; I. BEUC, n. dj., str. 36—53.

pretendirati. Taj prostor je današnji Lošinj, kojeg je, čini se, već poodavno »ipsa Communitas Abseri usurpavit sibi«¹⁰⁴.

Upravo je naseljenje Lošinja bitan element osorske »uzurpacije« toga prostora, jer novi stanovnici, poradi vlastite opstojnosti i probitka, moraju štiti i osorska posjedovna prava, naime priječiti drugim otočanima da tu dolaze napasati svoja stada kako bi napasali vlastita. Prvi su Lošinjsani, dakle, kao osorski podložnici, koloni, u očima drugih otočana bili organi osorske vlasti na tome prostoru, čuvari osorskog gospodstva na njemu pa im je dopao i odium najamnika. Pače tuđinskog najamnika, jer ne treba zatvarati oči pred vjerojatnošću da je jedan od elemenata unutrašnjih razmirica u Knežiji u 13. stoljeću bio antagonizam dviju etničkih zajednica¹⁰⁵ koje se na malom otočnom prostoru bore za prevlast nad ograničenim gospodarskim resursima¹⁰⁶. Odatle je vjerojatno potekao pejorativni, augmentativni nadimak prvim lošinjskim doseljenicima.

Termin Vlašine u ovom slučaju nema sadržaj etnonima. Po imenu i prezimenu legendarnog vođe lošinjskih doseljenika Obrada Hrvojića kao i drugih starih lošinjskih obitelji¹⁰⁷ — oni su Hrvati, govore hrvatski i treba im prevoditelj kada kontaktiraju s predstavnicima Osorske općine¹⁰⁸. No, oni su ujedno i Vlasi, jer tim imenom otočani nazivaju sve stanovnike u unutrašnjosti kopna, sve doseljenike s toga područja. Vlah je svaki došljak, makar prije ne bio polunomad, nego stalnosjedilac, jer je promijenio obitavalište¹⁰⁹. Skok piše: »Još prije provale Turaka Vlah označuje pokretno stanovništvo koje se upotrebljava za naseljavanje i za stvaranje novih kmetova i pastira.«¹¹⁰ Lošinjsani bi jamačno bili nazvani Vlasima da i nije bilo nekih osobitih razloga za to. No, njima je nametnut augmentativni oblik te imenice, koji ima pogrdnije značenje. Time se izražava prezriv odnos starosjedilaca prema pridošlicama, jer oni nisu poljodjelci nego stočari, jer su kao unajmljeni

¹⁰⁴ Isp. N. CRNKOVIĆ, *Izvori i legende*, n. dj., str. 180—184 i 204—210.

¹⁰⁵ Isp. S. MITIS, *Cherso ed Ossero*, n. dj., str. 18; ISTI, *Storia dell'isola di Cherso-Ossero dal 476 al 1409*, Parenzo 1925, str. 163; I. BEUC, n. dj., str. 5—6, 50.

¹⁰⁶ Time se, naravno, ne iscrpljuju svi razlozi i motivi nutarnjih suparništava u Knežiji. U takvim pojavama treba gledati i prste državne politike. Knežija je granično područje između Mletačke Republike i Hrvatsko-ugarske države i na njoj se, kao osobito važnoj strateškoj točki, sukobljuju njihovi interesi.

¹⁰⁷ N. CRNKOVIĆ, *Izvori i legende*, n. dj., str. 189—190, 195—196.

¹⁰⁸ HAR, JU-52, kut. 1, Bilježnica M-12, str. 47—48. G. BONICELLI, n. dj., str. 27—28, ovako govori o podrijetlu Lošinjsana: »La provenienza poi assegnata dalla tradizione alla piccola nostra colonia è giustificata dal fatto testificato dai documenti che i padri nostri non sapessero altra favella, fourchè lo slavo, in modo d'avere necessità d'interpreti, quando dovessero trattare delle loro cose coi cittadini di Ossero, come pure dalle canzoni del popolo, da molti usi slavi durati costantemente tra noi sino al passato secolo...«

¹⁰⁹ P. SKOK, *Vlah*, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 8, Zagreb 1971, str. 514; ISTI, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 3, Zagreb 1973, str. 606—608.

¹¹⁰ ISTI, *Etimologijski rječnik*, n. dj, str. 607, stupac 2.

pastiri dovedeni na tuđe pašnjake i u znatno su nepovoljnijem položaju nego drugo seosko stanovništvo u Knežiji. Oni su na dnu tadašnjega strogo hijerarhiziranoga otočnog društva. Izraz Vlašine je, dakle, socionim koji vrlo rječito pokazuje s kako su niske točke Lošinjani krenuli na svoj povijesni put.

Razmatrajući termin Vlašine s toga motrišta, teoretski je moguće da je on nastao u bilo kojoj društvenoj sredini izvan samoga Lošinja. Eliminirati treba samo romanski element u gradu Osoru, jer termin je hrvatski i mogao je niknuti samo među Hrvatima. Najvjerojatnije je nastao izvan grada Osora, ali je morao ući u grad, da bi ušao u službenu uporabu. Posrednici su bili osorski pučani, u to doba već najvećim dijelom Hrvati¹¹¹. Moguće je, naravno, da je izraz Vlašine nastao upravo u toj sredini. No, kad je jednom ušao u uporabu, počeo je njegov razvoj bez veze sa sredinom u kojoj je nikao.

U svakom slučaju sami lošinjski doseljenici nisu sudjelovali u oblikovanju izraza Vlašine, nego su drugi otočani tako njih nazivali. Proći će možda i stotinjak godina a doseljenici i njihovi potomci neće imati udjela u formiranju imena Lošinj. Lošinjski je puk i tada i kasnije čuvao tradiciju prvotnog obilježavanja obaju svojih naselja terminima Velo Selo, Malo Selo. To zapravo nije specifično ime, nego opća obilježba naselja tog tipa, s međusobnom distinkcijom njihove prvotne veličine. Sudeći po tome, stari su Lošinjani bili skromni i nepretenciozni ljudi. U novoj sredini nisu presadili imena iz svoga starog zavičaja, niti su svojim naseobinama dali neka osobito zvučna imena. No, ta je čeljad bila vazda dostatno ponosna da se ustrajno služi imenima koja su svojim naseljima dali prvi doseljenici. Time su izražavali i svoj odnos prema izrazu Vlašine i njegovim derivatima.

Nepovoljna vremena za lošinjske doseljenike traju ne samo u prvom naraštaju, nego i u njihovom potomstvu. Kao osorski pastiri-koloni u svakom su pogledu ovisni od svojih gospodara, a istodobno nemaju nikakve podrške od svojih sunarodnjaka na Cresu, konstituiranih u političke općine. Težak položaj Lošinjana osobito se očituje u povećanju nameta za straže od prvotnih 32 solada na jedan zlatni dukat od svake obitelji godišnje¹¹². To se stanje počinje mijenjati istom poslije Zadarskog mira 1358. godine. Porazom Venecije i inkorporacijom Cresko-osorske knežije u Hrvatsko-ugarsku državu grad Osor zadržava svoja municipalna prava, ali gubi status privilegirane gradske općine koje su interesi sukladni s interesima države i koja najgorljivije zastupa i čuva integritet mletačke državne vlasti na području Knežije. Poslije Zadarskog mira oslonac feudalnim gospodarima. Knežije kao reprezentantima državne vlasti u njoj nije više Osor, nego hrvatske političke općine Cres, Lubenice i Beli, a da bi ta strana bila što jača u odnosu na Osor, zaštićen svojim municipalnim pravima, valjalo je pridobiti Lošinjane i okrenuti ih protiv Osora. Jedino se time može objasniti činjenica da se anonimni hrvatski pastirski element, doseljen na ovaj otočni prostor u razdoblju između

¹¹¹ I. BEUC, n. dj., str. 43, 50, 96—107.

¹¹² N. CRNKOVIC, *Izvori i legende*, n. dj., prilog 3.

1274. i 1358, koga je ostalo hrvatsko stanovništvo u Knežiji obilježavalo pogrđnim apelativom, 1384. godine odjednom javlja kao davalac imena prostora u kojem prebiva i odjednom se upravo po njemu taj prostor tretira kao posebna geografska cjelina, kao otok.

Na takvo viđenje stare lošinjske prošlosti upućuju isprave u prilogu spomenute rasprave o naseljenju Lošinja. Naime, koliko je dukal Lorenza Tiepola 1274. očevidnik naklonosti mletačke državne vlasti prema Osoru, toliko se nova državna vlast poslije 1358. oslanja na Cres, Lubenice i Beli i na dvije seoske zajednice na Lošinju. Osor tada gubi povlastice koje mu je potvrđivao Tiepolov dukal. Drevna otočna metropola mora se zadovoljiti samo Lošinjem, ali ne više pod svojim imenom, nego pod imenom elementa kojeg je sama naselila na taj prostor. Lošinjsko se ime ističe da se napakosti Osoru, da se istakne kako su njegova prava i na tome otoku ograničena. Promjena atributa osorski u lošinjski znači da i hrvatske nasobine na tome otoku imaju određena posjedovna prava. Svrha je hrvatskih općina sjeverno od Osora da dobiju saveznike južno od toga grada, da se stara otočna središnjica nađe posve ukliještena. Koliko su tada Lošinjani favorizirani najbolje se očituje u presudi 1398. godine, kojom zastupnik feudalnih gospodara Knežije upola smanjuje namet za straže što ga Lošinjani plaćaju Osoranima.

Dvije lošinjske seoske općine, koje su očito i do tada bile robustne i otporne zajednice, počinju se od tada razvijati kao samosvjesni faktori koji će i poslije 1409. godine, ustrajno razvijajući vlastite civilizacijske institute, već sredinom 18. stoljeća populacijski i gospodarski dostići i nadmašiti ostale političke zajednice u Knežiji, a pogotovo grad Osor.

5

Kako se danas može rekonstruirati transformacija riječi Vlašine u Lošinj, odnosno Lussino? Potpun odgovor na ovo pitanje dat će specijalizirani jezikoslovci, a ovdje se može ponuditi samo ono što govore izvori i tretirati to u skladu sa zakonitostima toponomastičkih transmutacija na jadranskim otocima što ih je utvrdio Petar Skok.

Poznato je da se u hrvatskim dijalektima i u drugim slavenskim jezicima u raznim oblicima riječi Vlah nerijetko gubi prvi glas¹¹³, ali ovdje nije potrebna pretpostavka da su hrvatski starosjedioci u Cresko-osorskoj knežiji izgovarali riječ Vlašine bez početnog glasa v. Osorski romanski element bi u svakom slučaju čuo tu riječ kao Lasini i pisao tu riječ tako ili s dva sibi-

¹¹³ Isp. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU, natuknice Laščina (2), Lasinja, Laškovac, Lašnica, a pogotovo na osnovi Lah. Isto tako u Vladimir MAŽURANIĆ, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, pretisak Zagreb 1975, natuknice Lah, Laščina, Laška ulica, Latinin; F. IVEKOVIĆ—I. BROZ, Rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb 1901, natuknice Lah, Lahinja, Lasi, kao i ladati, ladika, lâka (1), lat. Najčešća i redovna pojava takva ispadanja je u slovenskom jeziku, primjerice u Ladinec, Lah, Lahinja, Laško, laškica itd.

lanta, Lassini. Naime u latinskom, retoromanskom¹¹⁴, talijanskom, pače ni u francuskom niti u španjolskom jeziku ne postoje riječi koje počinju suglasničkim skupom **vl**, pa je i osorski općinski ured mogao čuti hrvatsku riječ Vlašine i romanizirati je jedino tako da eliminira muklo **v** na početku i zamijeni naš dočetak plurala na **e s** romanskim oblikom na **i**.

Kad je jednom ušao u jezik administracije, termin Lassini podvrgnut je svim njegovim pravilima, uključujući lokalne osobitosti romanskoga govora koje su se također reflektirale u tom jeziku, i druga odstupanja od standarda. Zapravo radi se o razlikama u pisanju jednoga ili dva **s** u tome imenu te u nesigurnosti u tvorbi jednine¹¹⁵ i padeža¹¹⁶. No nama je ovdje bitno da možemo pratiti razvoj toga imena, bez obzira na te osobitosti.

Kada se u izvorima govori o Lošinjanima kao stanovnicima, o prostoru na kojem prebivaju ili o njihovim naseljima, onda se redovno upotrebljava Lassini, terra dei Lassini, isola dei Lassini, ville dei Lassini. Iako su se ti izvori očuvali u prijepisima u kojima su, osim dvije iznimke, ti oblici pretvoreni u Lossini, Lussini, izvori prve ruke u osorskoj općinskoj pismohrani potvrđuju da su upravo te iznimke očuvala autentičan oblik novoga toponima. Naime, termin Vlašine, pretvoren u Lassini izgubio je karakter socio-nima te obilježava dva lošinjska naselja i njihove stanovnike u smislu Lošinjani, zemlja (dvaju) Lošinja, Lošinjska (dva) sela, otok (dvaju) Lošinja. Prvotni hrvatski apelativ dobio je značaj toponima kojega je specifičnost što se u starijim vremenima često javlja u pluralu, u dualu, bez dostatne distinkcije što takva dvojstvenost znači¹¹⁷.

Oblik jednine, Lasin, kakav smo mogli pratiti u osorskim kancelarijskim knjigama, ako nema nikakvih drugih atribucija, redovno označuje oba lošinjska naselja, koja zbog svoje veličine i bliskosti osorski kancelisti samo iznimno distingviraju terminima parvus i magnus. Stari su lošinjski povjesničari iz primjera gdje se spominje Lošinj u jednini zaključivali kako u to doba još nisu postojala oba lošinjska sela. Citirani uzorci iz navedenih knjiga to dostatno demantiraju. Bitno je, znači, da je Lasin toponim i da ponekad može označivati oba lošinjska naselja.

Kako se Lasin (Lassin) pretvorio u Lossin? Jamačno se to može objasniti na isti način kako je Skok protumačio promjenu osorskog imena Apsarum u Opsara. O tome on piše: »Ali najčudnije je to, što car (Konstantin Porfiro-

¹¹⁴ Isp. na primjer, Giovanni Andrea DALLA ZONCA, *Vocabolario dignanese-italiano*, Trieste 1978.

¹¹⁵ Nom. sing. je u izvorima do kraja 17. stoljeća uglavnom zadržao oblik s konsonantom **n** na kraju.

¹¹⁶ Već spomenuti oblik Lassionorum, umjesto Lassiniorum u presudi 1398. može biti greška lošinjskog prepisivača ali isto tako i pisara u osorskom općinskom kancelu.

¹¹⁷ Rječit je primjer u HAR, JU-20, ACA 10, godina 1499—1506. u kojem stoji naslov kvaderna »Sindicatus Lossini«, a tako i u idućim kvadernima, pri čemu ta množina ne označuje stanovništvo, nego dva lošinjska naselja.

genet, primj. N. C.) piše ovo ime Opsara s naglašenim o umjesto a. Ova se pojava može objasniti samo na osnovu fonetike romanskog govora, kako se govorilo u gradu Krku. To je jedini lingvistički dokaz, na osnovu kojega možemo zaključiti, da se i u Osoru nekada govorilo isto romansko narječje, koje i u gradovima Cresu i Krku.«¹¹⁸ Vrlo je sličan pretvorbi Lasin u Lossin slučaj promjene Lacromono (1115), Lacruma (1360) u današnji Lokrum, ali samo prividno, jer je u tal. ostao Lacroma¹¹⁹. Indikativna je i promjena lat. latro u rum. lotru¹²⁰. Daljnja će filološka istraživanja na to određenije odgovoriti. Za ovu prigodu valja držati dostatnim tumačenje da je romanski govor u gradu Osoru bio faktor promjena imena Lasin u Lossin.

Hrvatski element na Lošnju i Cresu, to znači i sami stanovnici dvaju glavnih lošinjskih naselja prihvatili su oblik Lossin kao svoju riječ Lošinj. U izmijenjenim okolnostima to je ime bilo tim prihvatljivije što se u njemu, ovako preobličenom, više nije naziralo prvotno pejorativno značenje. Već 1398. godine nema stare odbojnosti Cresana prema Lošinjanima. Tada je zastupnik feudalnih gospodara Knežije presudio da se Lošinjanima smanji namet za straže, što se bez podrške creskog općinskog vijeća i drugih hrvatskih općina na Cresu jamačno ne bi dogodilo. To bi trebalo značiti da su se Lošinjani afirmirali kao dvije respektabilne zajednice još prije kraja 14. stoljeća, pa je imenovanje toga otočnog prostora po njima prihvaćeno kao naravna činjenica.

Milčetić i Skok su imali u biti pravo kada su korijen riječi Lošinj tražili u talijanskom obliku te riječi. Pogreška je samo u tome što za predložak hrvatskom nazivu nisu uzeli oblik Lossin, nastao u retoromanskom osorskom govoru i fiksiran u uredovnim knjigama osorske gradske općine, nego su to izvodili iz kasnijega talijanskoga derivata Lussino¹²¹. U rješavanju ovoga problema Skok je inače u pojedinostima dosta nelogičan — o čemu ovdje nije primjereno govoriti, ali je u osnovi njegov koncept potvrđen. Oblik Lussino nije, dakle, nastao od prezimena Lošin, nego od toponima Lossin i to na temelju transformacije lokalnog romanskog govora u talijanski. Potiskivanje riječi Lossin je sporo i Lussino posve preteže istom u drugoj polovici 19. stoljeća. Toponimi su otporni, i na definitivno uvođenje oblika Lussino kod domaćega talijanskog i talijaniziranog stanovništva u doba nacionalnog buđenja mogla je utjecati potreba da se što jasnije istakne razlika od hrvatskog oblika Lošinj.

¹¹⁸ P. SKOK, *Slavenstvo i romanstvo*, n. dj., str. 46.

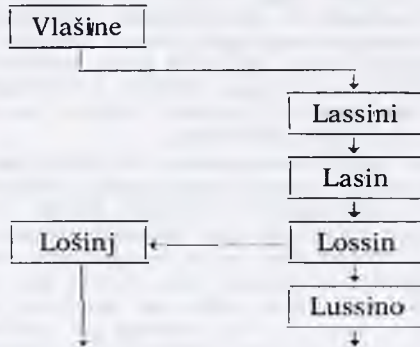
¹¹⁹ Isto, str. 247.

¹²⁰ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*, natuknica Lötär.

¹²¹ Isto, natuknica Lošinj; P. SKOK, *Slavenstvo i romanstvo*, n. dj., str. 35.

6.

Ime otoka Lošinja u svojoj hrvatskoj i romansko-talijanskoj verziji prošlo je zanimljiv i osebujan povijesni put i specifične mijene. To bi se shematski pojednostavljeno moglo prikazati ovako:



Na te mijene utjecala su oba etnička elementa: hrvatski u distriktualnoj sredini koja u doba naseljenja Lošinja obuhvaća sav prostor ovoga otočnog skupa izvan gradskih zidina Osora, na kojem su Hrvati i politički konstituirani, budući da imaju svoje utvrđene općinske središnjice (Cres, Lubenice i Beli)¹²² i romanski u gradu Osoru koji je već u 13. stoljeću izgubio značenje jedine otočne metropole i mora voditi borbu sa sve jačim i pretencioznijim gradom Cresom. Sami Lošinjani, podrazumijevajući tu poglavito stanovništvo obaju glavnih naselja toga otoka, najmanje su sudjelovali u oblikovanju imena njihovih naselja i njihova otoka. Oni su zapravo na kraju prihvatili romanizirani derivat nekadašnjega njihova socionima kao uredovno ime njihovih naselja i službeni geografski termin za otok na kojem prebivaju, prihvatili u vrijeme i u obliku u kojem nije više bilo prepoznatljivo prvotno pogrdno značenje iz kojeg su ti termini nastali. No, kad se reče prihvatili, to ne znači usvojili, budući da su sveudilj, do današnjega dana, ostali pri davno uvriježenim Velo Selo i Malo Selo, nego su se s tim imenom pomirili kao s nametnutom neminovnošću, otpor kojoj je postao jednako izlišan koliko i bezrazlozan.

Dulja opstojnost Lošinjana u novoj otočnoj postojbini jamačno je sama po sebi djelovala da se prvotni apelativ Vlašine izgubi. Tome je vjerojatno pridonijela i činjenica što su od pastira postali poljodjelci, ribari, obrtnici i pomorci. Davno je postalo neprimjereno da se respektabilne zajednice Včloga i Maloga Sela nazivaju Vlašinama. Ne začuđuje zato što je danas bilo teško promiknuti kako je taj apelativ nastao i kakve je sve metamorfoze prošao do oblika Lussino i Lošinj.

¹²² I. BEUC, n. dj, str. 18—31, 50.

RIASSUNTO

NOME DELL'ISOLA DI LOŠINJ (LUSSINO)

Nikola Crnkovic

L'etimologia della parola «LOŠINJ» è un fenomeno linguistico molto interessante trattato in massima parte dagli studiosi del passato di Lošinj (Lussino) nel tentativo di penetrare mediante la dilucidazione (spiegazione) dello stesso etimo nel buio della storia antica di quest'isola. Questi tentativi finora non sono stati coronati da risultati soddisfacenti. Dall'altra parte neanche la linguistica (rispettivamente la toponomastica) non ha dato risposte determinate. Lo dimostra questo saggio non solamente con l'analisi di questi tentativi ma soprattutto con la presentazione della nuova spiegazione dell'etimo.

Scrivendo il trattato sulla colonizzazione di Lošinj per il volume precedente di questa rassegna, l'autore di questo saggio aveva l'intenzione di elaborare pure questo problema. Scarto però questa intenzione perché questa aggiunta sarebbe controproducente e troppo aggravata dalla toponomastica. La toponomastica è un ramo interdisciplinare. L'autore non se ne occupa, ma come storico è orientato verso gli aspetti storiografici di questo tema. Perciò nel suo concetto e metodologia l'autore si trattiene nell'ambito della sua specialità anche quando si serve della letteratura filologica, dato che non penetra più profondamente nella problematica filologica. D'altra parte l'aspetto linguistico di questo problema toponomastico dev'essere aperto fino a quando non lo elaborino gli studiosi linguistici. Ciò però non significa che l'autore dubita della sua spiegazione personale circa la camparsa dell'etimo Lošinj, ma solamente che giudica come normale che i filologi avranno qualcosa da dire di questo termine toponomastico.

Questo termine si sviluppò dall'appellativo spregiativo croato (**Vlašine**), accolto dall'elemento romanzo della città di Osor (**Lassini**) trasformandolo e fissandolo come toponimo (**Lossini**). Questo etimo come tale poi fu ripreso dall'elemento croato dell'isola di Cres (**Cherso**) e degli stessi abitanti di Lošinj (**Lussino**), e finalmente dalla popolazione romanza di Osor (Ossero), Veli i Mali Lošinj (Lusingrande e Lussinpiccolo), durante la loro italianizzazione: il primo soprattutto dal sec. 18 e il secondo dal sec. 19 gli diede la forma italiana contemporanea (**Lussino**). Simile curriculum storico hanno ancora alcuni toponimi sulle isole adriatiche, ma nessuno di essi non ha subito tante tendenze transmutative e non ha avuto tante forme. Su questo non ha influito soltanto il fatto menzionato che nella formazione di quel toponimo s'intrecciano gli influssi di due elementi etnici sul complesso insulare cherso-lussinese, ma anche il fatto che sull'isola di Lošinj esistono due abitati omonimi, Veli e Mali Lošinj (Lusingrande e Lussinpiccolo). Infatti, gli stessi abitanti di questi villaggi sui quali si riferiva il termine peggiorativo originale non influirono sulla formazione dei nomi ufficiali dei loro villaggi, ma fino ad oggi hanno conservato i nomi primari: Velo Selo e Malo Selo (Villaggio Piccolo e Villaggio Grande).